

Sjælden plante i en nedlagt grusgrav ved Gammelrand på Vestsjælland.

Grusgraven set fra nord. Foto CC.

**Carsten Clausen og Hans Guldager Christiansen
December 2019**

INDLEDNING

Et stort område vest for Bjergsted og Bjergsted Bakker er meget rigt på grusgrave. I 2019 har vi undersøgt et nedlagt grusgravsområde ved Nybrandsvej (se figur 1) lige nord for Skovvej ca. 1 km vest for Bjergsted.

Grusgrave er specielle ved, at der vokser mange nøjsomme planter i den blottede råjord, og der er ofte våde områder og søer i områderne. Det giver mulighed for en anden plantevækst end i den ellers fede vestsjællandske muld.

Vi er meget glade for, at ejeren Ole Pedersen har givet os lov til at botanisere i grusgraven og de omliggende arealer.

Bemærk, at der ikke er offentlig adgang til arealet!

Figur 1. Det undersøgte område lige nord for Skovvej ca. 1 km vest for Bjergsted.

VORES UNDERSØGELSE

Grusgraven ligger øst for Nybrandsvej, som krydser Skovvej ca. 1 km vest for Bjergsted (se figur 1). Vi har besøgt det med rødt markerede område en til to gange månedligt fra tidligt forår til september 2019. Bagest i rapporten er en samlet floraliste fra området, og vores navngivning af planter følger Den Nye Nordiske Flora (Mossberg og Stenberg 2007). Som sædvanligt har vi også noteret fugle, sommerfugle mv., når vi støder på dem.

LANDSKABET

Området fremgår af figur 2 og foto på forsiden. Det er ca. 300 m i nord-sydlig retning og 200 m i øst-vestlig retning. Centralt ligger en ret stor, klarvandet sø, og den blottede jord rundt om søen er særdeles stenet, hvilket er naturligt nok i et grusgravsområde.

Figur 2. Det undersøgte område indrammet med rødt.
Den sorte cirkel markerer findestedet for Liden Padderok.

Mod nord og vest omgives søen af stejle skrænter, og hele dette område er udgravet før 2014. Mod syd står der skov på det meste af arealet. Også her er der ret kuperet med skrænter op til huset og haven imod vest. Vejen der fører ned til søen ses bedst på forsidefotoet. Vest for denne grusvej findes et mindre, lavtliggende sumpområde (markeret med sort cirkel på fig. 2).

Området syd for søen er udgravet før 1984.

”Oprindeligt blev der her gravet ned til et tykt lag ler, som man opgav at trænge igennem, og stedet har siden været vådt, formentlig fordi regnvand og væld fra omgivelserne ikke har kunnet drænes ned til grundvandet under lerlaget” (Gravesen og Lind, 1999).

Der er to huse med haver på Nyrandsvej lige udenfor det undersøgte område, (se figur 2).

FLORAEN I GRUSGRAVEN

Midt i området ligger en stor og klarvandet sø, og en del fugle som troldænder og blichøns holder til her. I søen er der en hel del Aks-Tusindblad, Liden Vandaks samt Kruset Vandaks, og i kanten af søen vokser der bl.a. Vand-Pileurt og Knippe-Star. Rundt om søen ses forskellige arter af Pil, især Bånd-Pil er hyppig.

Skrænten mod nord er stejl og sydvendt, hvilket gør skrænten til et meget tørt voksested, den stenede råjord forstærker dette. Den vestlige skrænt og især det sydlige areal er mere græsrigt, og der vokser meget Gyvel på den vestlige skrænt, også Havtorn er der en del af. Der er langt mellem planterne på de flade partier ved vejen øst for søen. Her vokser bl.a. Farve-Reseda, som tidligere er brugt til farvning af klædestoffer.

Mod syd er der en skov af unge birketræer, Pil og især Balsam-Poppel. Øst for søen, udenfor det undersøgte areal, står der Balsam-Popler i rækker, så vi går ud fra, at de alle er plantet. På arealet mod sydvest er rigtig mange Balsam-Popler væltet/fældet og ligger hen ad jorden.

Det sydligste af husene ligger højt, syd og øst for haven er der en ret stejl skrænt ned imod skoven. Her bærer floraen præg af en del haveudsmid med store eksemplarer af Arkitektens Trøst (Sølvregn),

Påskeliljer, Italiensk Skilla, Marts-Viol samt de to gamle kulturplanter Marietidsel og Hasselurt. Især Hasselurten trives godt her, og den ses i ret store bevoksninger.

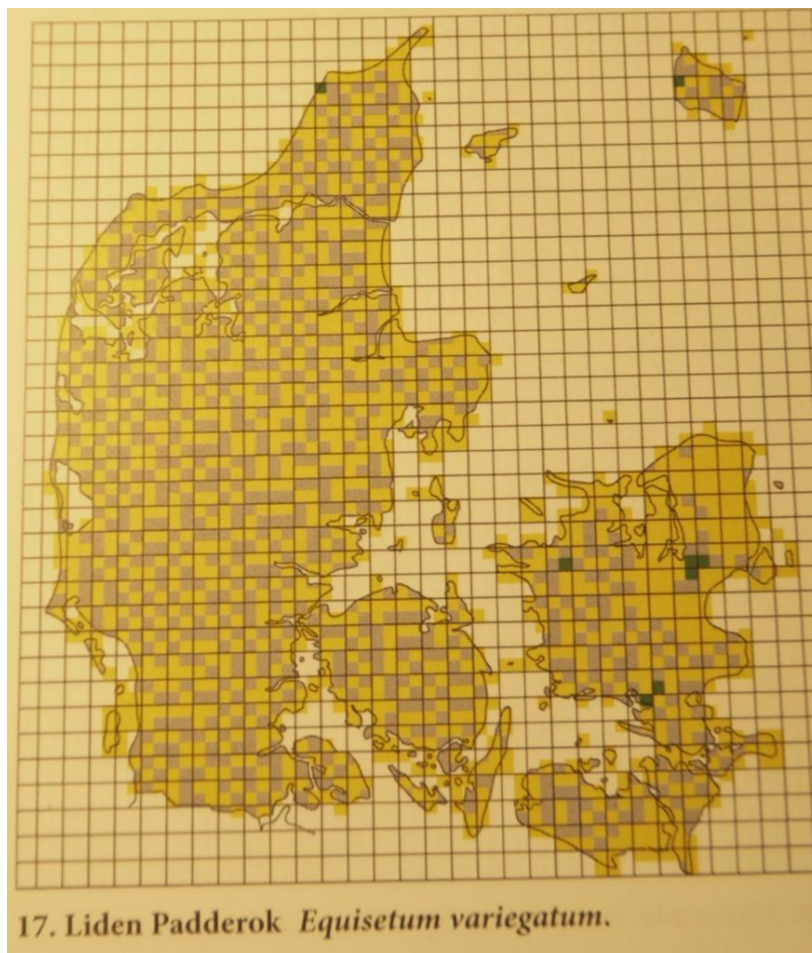
Vest for vejen, der fører ind til søen fra syd, ligger der et sumpområde. Den lerede jord er dækket af mos, og her findes den meget sjældne Liden Padderok (se senere). Den 2. juli fandt vi på den lidt højere, lerede bund de 2 fredede orkidé-arter Ægbladet Fliglæbe (10 stk) og Skov-Hullæbe i et antal på skønsmæssigt 75-100 stk.

De 2 rødlistede arter

Nationalt rødlistede arter

Liden Padderok, Næsten Truet (NT)

Liden Padderok er sjælden på Sjælland, og i øvrigt findes den i Danmark kun i Vendsyssel og på Bornholm (Hartvig, 2015), (se figur 3). Tidligere anså man den for at være "Sårbar" (Løjtnant og Worsøe 1977), men den har i nyere tid fundet vej til flere grusgrave på Sjælland. Den optræder på Øerne kun på menneskeskabte lokaliteter bl.a. grusgrave, mens den i Vendsyssel vokser i fugtige klithede- og grønklitsamfund (Gravesen og Lind 1999).

Figur 3. Fund af Liden Padderok i Atlas Flora Danica-perioden fra 1991-2012. Efter Hartvig (2015).

Figur 4. Fra venstre ses Klaus Lind, Inger og Ole Pedersen. Efter Gravesen og Lind (1999).

Vi vidste godt fra et nummer af URT (1999:4), at der voksede Liden Padderok i området, og Ole Pedersen var så venlig at vise os voksestedet, hvilket så gjorde, at vi fik lov til at undersøge hele lokaliteten.

Der har ikke været gravet grus på området siden 1984, og da Klaus Lind fandt Liden Padderok i 1999, var vegetationen lav og åben (se figur 4). Bestanden voksede på et fugtigt areal på ca. 75m² (Gravesen og Lind 1999).

Peter Leth besøgte grusgraven i 1999, og han vurderede, at der var over 1000 eksemplarer. Men da Liden Padderok dengang kun havde dette ene voksested i Vestsjælland, anså han den for at være Kritisk Truet (CR) regionalt (Leth 2006).

I dag er området dækket af skov, og kun den vådeste del af kæret er eksponeret for sol.

Den 2. maj optalte vi løseligt antallet af Liden Padderok, og der var mere end 125 stk. på det lille areal, hvor planterne står, som nu kun er på ca. 50 m². Senere har vi dog fundet Liden Padderok på partierne rundt i kanten af kæret, så antallet af Liden Padderok er lidt højere end de 125 stk. Men træerne rundt om kæret bliver større og breder sig med tiden ud i kæret, så på længere sigt er bestanden truet, hvis der ikke fældes.

Figur 5. Liden Padderok i kæret. Foto HGC.

Liden Sneglebælg, Næsten Truet (NT)

Liden Sneglebælg er i sandhed ikke en art, som dominerer grusgraven, men vi fandt 3 stk. af denne spinkle plante på flad og stenet grund på søens vestlige bred (se figur 7).

Planten er sjælden i Danmark, hvor den har en sydøstlig udbredelse især langs Storebæltets kystegne. Her vokser den på solåben, tør og næringsfattig grund (Hartvig 2015). Den har også forekomster inde i landet, og netop grusgrave opfylder Liden Sneglebælgs krav til klima og jordbund. I det vestsjællandske kystlandskab er planten ikke sjælden, vi har registreret den mere end 10 forskellige steder på Røsnæs, herunder på nogle af de nyere sydvendte overdrev på Røsnæsspidsen (Christiansen og Clausen 2019).

Dyrene i grusgraven

Sommerfuglen okkergul pletvinge anses for at være ”Sårbar” (VU) på den Nationale rødliste. Den findes på tørre overdrev, heder og lignende steder (se fig. 6).

Sekspletet køllesværmer anses for at være Næsten Truet (NT) på den Nationale rødliste.

Mark-firben er på Habitatdirektivets bilag 4 som et dyr, der kræver streng beskyttelse i EU.

Figur 6. Okkergul pletvinge på Alm. Rejnfan. Foto HGC.

En regionalt rødlistet art

Liden Vandaks, Næsten truet (NT) i Vestsjælland.

Peter Leth (2006) angiver, at Liden Vandaks vokser 7 steder i det gamle Vestsjællands amt, men den nye ”Danmarks Vandplanter” anser den for at være ”Udbredt og ret almindelig i stort set hele landet” (Schou et al. 2017). Så vurderingen hos Leth (2006) er nok for negativ. I denne sø så vi, at Liden Vandaks danner store bevoksninger hen på sommeren.

Positiv-arter

”Positiv-arter” er arter, som er knyttet til beskyttede eller typiske naturtyper. Positiv-arter indikerer naturkvalitet (Leth, 2006). I tabel 1 står alle de positiv-arter, vi har fundet på det undersøgte område.

Positiv-art	Kategori
Aks-Tusindblad	SP
Alm. Gyldenris	AP
Alm. Hvene	AP
Alm. Rundbælg	AP
Alm. Stedmoderblomst	HP
Alm. Vand-Mynte	AP
Bakke-Tidsel	HP

Blåmunke	AP
Dunet Dueurt	AP
Dynd-Padderok	AP
Fladstrået Rapgræs	AP
Hare-Kløver	HP
Håret Høgeurt	AP
Håret Star	AP
Kruset Vandaks	UP

Kær-Padderok	AP
Kær-Svovlrod	AP
Kær-Tidsel	AP
Mark-Bynke	AP
Mark-Tusindgylden	UP
Pigget Star	HP
Ru Bittermælk	SP
Skov-Fladbælg	HP

Skov-Hullæbe	AP
Stor Knopurt	AP
Stribet Kløver	HP
Udspærret Dværgbunke	UP
Vand-Ærenpris	AP
Vold-Timian	HP
Vår-Vikke	HP
Ægbladet Fliglæbe	UP

Tabel 1. Positiv-arter fra det undersøgte område.

AP: Almindelig positiv-art

HP: Hist-og-her positiv-art

UP: Ualmindelig Positiv-art

SP: Sjælden positiv-art

I alt har vi fundet 31 positiv-arter i området. I 2018 undersøgte vi grusgraven syd for Gammel Skovvej (Clausen og Christiansen, 2018), og floraen i de to grusgrave er ret ens. Blandt de vigtige positiv-arter er der 16 arter, som er tilknyttet sandet og tør jordbund, der vokser begge steder. Det samme gør sig gældende for 5 arter tilknyttet søen eller dens umiddelbare omgivelser. Altså 21 af de 31 positiv-arter her fra grusgraven findes også i den sydligere beliggende grusgrav.

De 16 positiv-arter knyttet til tør og sandet jord er: Alm. Gyldenris, Alm. Hvene, Alm. Rundbælg, Bakke-Tidsel, Blåmunke, Fladstrået Rapgræs, Hare-Kløver, Håret Høgeurt, Mark-Bynke, Mark-Tusindgylden, Pigget Star, Ru Bittermælk, Skov-Fladbælg, Stor Knopurt, Udspærret Dværgbunke og Vår-Vikke.

De 5 positiv-arter knyttet til de våde dele af grusgraven er: Aks-Tusindblad, Alm. Vand-Mynte, Dunet Dueurt, Kruset Vandaks og Kær-Svovlrod.

Der er store ligheder de to grusgrave imellem, mens forskellene er, at grusgraven syd for Gl. Skovvej har en våd lokalitet med et ekstremrigkær, mens grusgraven her øst for Nyrandesvej har det specielle kær med Liden Padderok.

To fredede planter

De to fredede planter Skov-Hullæbe og Ægbladet Fliglæbe er skov-orkidéer, og de står naturligt nok i grusgravens sydlige skov-afsnit.

SAMMENFATNING

Det undersøgte grusgravsområde øst for Nyrandesvej er en værdifuld botanisk lokalitet med de 2 Nationalt rødlistede arter Liden Padderok (NT) og Liden Sneglebælg (NT). Dertil kommer en regionalt rødlistet art Liden Vandaks (NT), de 2 orkidéer Skov-Hullæbe og Ægbladet Fliglæbe samt i alt 31 positiv-arter.

Vi har i alt fundet 192 forskellige urter og 38 forskellige træer/buske i det undersøgte område.

Den næringsfattige sø og den meget stenede og grusede råjord giver mulighed for en gruppe af nøjsomme planter, som i øvrigt har det svært i det danske landskab. Kæret med Liden Padderok er meget specielt, og truslen imod voksestedet for Liden Padderok er, at skoven vil lukke sig endnu mere over det lille kær. Vi vil gerne foreslå, at der fældes rundt om og i kæret.

Tak til Anne Bronée for værdifuld hjælp.

Evt. kontakt: carstenbclausen@hotmail.dk

LITTERATUR

Christiansen, Hans Guldager og Carsten Clausen 2019: Røsnæsspidsens nyere overdrev. - Upubliceret rapport.

Clausen, Carsten og Hans Guldager Christiansen 2018: Floraen i nedlagt grusgrav Gammelrand, Vestsjælland. - På Danmarks Naturfredningsforening Kalundborgs hjemmeside: dn.dk/kalundborg

Gravesen, Palle og Klaus Lind 1999: Nyt fund af Liden Padderok i Danmark. - URT 1999.4 pp. 124-127.

Hartvig, Per 2015: Atlas Flora Danica. - Gyldendal.

Leth, Peter 2006: Status for Vestsjællands Flora 2006 – en kommenteret regional rødliste og positivliste. - Dansk Botanisk Forenings hjemmeside (www.botaniskforening.dk).

Løjtnant, Bernt og Eiler Worsøe 1977: Foreløbig status over den danske flora. - Reports From the Botanical Institute University of Aarhus, nr.2.

Mossberg, Bo & Lennart Stenberg 2005 og 2007: Den Nye Nordiske Flora. - Gyldendal. På dansk ved Jon Feilberg.

Schou, Jens Christian; Bjarne Moeslund, Lars Båstrup-Spohr, Kaj Sand-Jensen 2017: Danmarks vandplanter. - BFN's Forlag.

Floraliste mv.

Aften-Pragtstjerne	Alm. Mangeløv	Blød Hejre
Ager-Padderok	Alm. Markarve	Blød Storkenæb
Ager-Snerle	Alm. Pastinak	Bredbladet Dunhammer
Ager-Stedmoderblomst	Alm. Påskelilje	Bugtet Kløver
Ager-Tidsel	Alm. Rejnfan	Burre-Snerre
Ager-Vejbred	Alm. Rundbælg	Cikorie
Aks-Tusindblad	Alm. Rødknæ	Draphavre
Alm. Blæresmælde	Alm. Røllike	Dunet Dueurt
Alm. Brandbæger	Alm. Slangehoved	Dusk- Syre
Alm. Brunelle,hvide blomster	Alm. Stedmoderblomst	Dynd-Padderok
Alm. Fuglegræs	Alm. Sumpstrå	Eng-Brandbæger
Alm. Gederams	Alm. Svinemælk	Eng-Rapgræs
Alm. Guldstjerne	Alm. Sølv-Potentil	Ensidig Klokke
Alm. Gyldenris	Alm. Torskemund	Enårig Knavel
Alm. Gåsemad	Alm. Vand-Mynte	Enårig Rapgræs
Alm. Gåsepotentil	Alsike-Kløver	Farve-Reseda
Alm. Hanespore	Bakke-Forglemmigej	Feber-Nellikerod
Alm. Haremad	Bakke-Tidsel	Femhannet Hønsetarm
Alm. Hejrenæb	Bitter Bakkestjerne	Fersken Pileurt
Alm. Hulsvøb	Bjerg-Rørhvene	Filtet Burre
Alm. Hundegræs	Bleggul Snerre	Fingerbøl
Alm. Hvene	Bleg Pileurt	Fladstrået Rapgræs
Alm. Kællingetand	Blåhat	Fliget Brønse
	Blåmunke	Fløjlsgræs

Foder-Kulsukker
Foder-Vikke
Følfod
Glanskapslet Siv
Glat Dueurt
Glat Vejbred
Gold Hejre
Grøn Høgeskæg
Gråbynke
Gul Kløver
Gul Snerre
Gærde-Valmue
Hare-Kløver
Hasselurt
Hjortetrøst
Horse-Tidsel
Humle-Sneglebælg
Hvidkløver
Hvid Okseøje
Hvid Snerre
Hvid Stenkløver
Hyrdetaske
Håret Høgeurt
Håret Star
Italiensk Skillia
Kanadisk Bakkestjerne
Kanadisk Gyldenris
Kattehale
Klæbrig Brandbæger
Kløftet Storkenæb
Knippe-Star
Knæbøjet Rottehale
Kruset Skræppe
Kruset Tidsel
Kruset Vandaks
Krybende Potentil
Kryb-Hvene
Kugle-Museurt
Kær-Guldkarse
Kær-Padderok
Kær-Svovlrod
Kær-Tidsel
Lancet-Vejbred
Liden Klokke
Liden Padderok
Liden Sneglebælg
Liden Torskemund
Liden Vandaks

Lugtløs Kamille
Lyse-Siv
Læge-Oksetunge
Løgekarse
Mangebladet Lupin
Marietidsel
Mark-Bynke
Mark-Forglemmigej
Mark-Krageklo
Mark-Stenkløver
Mark-Ærenpris
Mark-Tusindgylden
Marts-Viol, også hvide
Mursennep
Muse-Vikke
Mælkebøtte sp.
Mørk Kongelys
Opret Hønsetarm
Pigget Star
Prikbladet Perikon
Pyrenæisk Storkenæb
Rank Evighedsblomst
Roset-Springklap
Ru Bittermælk
Rundbladet Katost
Ru Svinemælk
Rød Arve
Rødkløver
Rød Svingel
Rød Tvetand
Rød Tandbæger
Sildig Gyldenris
Skive-Kamille
Skov-Brandbæger
Skov-Fladbælg
Skov-Hullæbe
Skov-Jordbær
Skvalderkål
Smalbladet Dunhammer
Smalbladet Rødknæ
Smalbladet Vikke
Smalstråle ssp
Småkronet Gedeskæg
Spansk Jordbær
Storblomstret Hønsetarm
Stor Knopurt
Storkronet Ærenpris
Stor Nælde

Stortoppet Hvene
Stor Væselhale
Stribet Kløver
Sump-Evighedsblomst
Sværtævæld
Sød Astragal
Tagrør
Tigger-Ranunkel
Tofrøet Vikke
Tudse-Siv
Tårnurt
Udspærret Dværgbunke
Udspærret Vinterkarse
Uldbladet Kongelys
Ungarsk Vejsennep
Vand-Pileurt
Vand-Ærenpris
Vejbred-Skeblad
Vild Gulerod
Vild Kørvel
Vold-Timian
Vår-Brandbæger
Vår-Gæslingeblomst
Vår-Vikke
Ægbladet Fliglæbe

Træer&Buske

Ahorn
Alm. Gedebblad
Alm. Benved
Ask
Balsam-Poppel
Brombær
Bånd-Pil
Dun-Birk
Engriflet Tjørn
Femhannet Pil
Fuglekirsebær
Glat Hunderose
Gråpil
Guld-Pil
Guldregn
Gyvel
Hassel
Havtorn
Hindbær
Hvid Kornel

Kaspisk-Dugpil
Kinesisk Dværgmispel
Korbær
Kræge
Mahonie
Mirabel
Pommersk Pil
Rødel
Rødgran
Rød Kornel
Skov-Elm
Slåen
Stilk-Eg
Sølvregn (Arkitektens Trøst)
Valnød
Vinter-Eg
Vorte-Birk
Østrisk Fyr

Fugle
Allike
Blishøne
Bogfinke
Digesvale
Dompap
Fasan
Gransanger
Gråand
Gråkrage
Gærdesanger
Hvid Vipstjert
Landsvale
Lille Lappedykker
Musvit
Musvåge
Rødhals
Rørsanger
Sjagger
Skovskade
Solsort
Stor Flagspætte
Troidand

Sommerfugle
Aurora
Citronsommerfugl
Dagpåfugleøje
Græsråndøje
Lille Kålsommerfugl
Okkergul Pletvinge
Okkergul Råndøje
Sekspletet Køllesværmer
Stor Kålsommerfugl
Tidselsommerfugl

Andet
Alm. Vandnymfe
Blodrød Hedelibelle
Firepletet Libelle

Bladmos
Grøn frø
Markfirben
Mus sp.
Rådyr
Skrubtudse

Bemærk: ”sp.” står for art (species), ”ssp.” står for underart (subspecies).

Figur 7. Liden Sneglebælg. Foto HGC.